

Suuhun sopivaa runoutta ja yhteydenottoja kuulijaan

Teksti ja kuvat: Timo Kalliokoski

Runoudella on keskeinen rooli säveltäjä Lotta Wennäkosken työssä. Hän etsii sopivia tekstejä sävellettäviksi, ja runot innoittavat häntä, sysäävät sävellysprosessit liikkeelle sekä antavat teoksille otsikoita.

Lotta Wennäkoski murtautui kansainväliseen maineeseen viisiminuuttisella tilaustyöllään BBC:n Proms-festivaalille. *Flounce* (2017) soi tätä nykya konserttisaleissa ympäri maailman. Säveltäjällä tuntuu riittävän kysyntää: syksyllä kantaesityksensä saavat nokkahuilukonsertto *Vents et lyres* ("Tuulia ja lyyroja", 2024–25) Amsterdamin Concertgebouw'ssa ja siitä muutaman viikon päästä kontrabassokonsertto *Alin* (2024–25) Helsingin musiikkitalossa HKO:n esittämänä.

Tänään vierailen kuitenkin Wennäkosken kotona, koska minua kiinnostaa hänen suhteensa runoihin. Tämä on säveltäjä Lotta Wennäkosken runoushaastattelu.

"Luulen, että jos ihminen on nuori ja kiinnostunut monella lailla taiteista, siinä muodostuu pakostikin jokin suhde runouteen. Olin Kallion lukiossa, eikä musiikki välttämättä ollut edes tulevaisuuden suunnitelmani. Enemmän olin kiinnostunut juuri kirjallisuudesta."

Kirjaston lisäksi Wennäkoski löysi luettavaa Sibeliuksenpuiston reunalla asuneiden isovanhempiensa runohyllystä. Mirkka Rekolan, Edith Södergranin ja Eeva-Liisa Mannerin nimet toistuvat myös Wennäkosken olohuoneen hyllyn selkämyksissä. Meilahtelaiskodissa runoteoksia on yli kolme Lundia-hyllymetriä.

Wennäkoski aloitti säveltämisen verrattain "myöhään": ensimmäinen teos valmistui hänen ollessaan 24-vuotias. Runojen säveltäminen alkoi tutuista säkeistä: "Käännyin niiden runojen puoleen, jotka tunsin."

Ensimmäinen runoilija, jonka tekstiin hän säveltäjänä tarttui, oli jo lukioajoilta tuttu Manner.

Laulusarja mezzosopraanolle, jousikvartetille, alttahuilulle ja bassoklarinetille sai "niinkin loistavan otsikon" kuin *Kolme runoa* (1996). Myös myöhemmin Manner on välähdellyt Wennäkosken musiikissa, muun muassa bassoklarinetikonserton otsikossa *Sade avaa* (1998–99), joka on säe Mannerin läpimurtoteoksen *Tämä matka* (1957) osastosta *Leikkejä yksinäisille*. Eittämättä Wennäkoskella on erityinen suhde runoilijoihin, jotka olivat hänelle läheisiä jo nuorena – onhan runous "luonteeltaan ja lähtökohtaisesti sellaista, mihin palataan", kuten säveltäjä asian muotoilee.

Vaikka varsinkin uransa alkuvaiheessa Wennäkoski sävelsi paljonkin runosuosikkejaan Manneria, Rekolaa ja Tua Forsströmiä, hän sanoo suoraan karttavansa moniin suosikkirunoihinsa kajoamista: "Tuntuu väärältä, että siihen

pitäisi tulla jotain lisää siitä musasta.” Vuosien varrella laulumusiikkia on syntynyt monenikäiseen ja -tyyliseen runouteen, esimerkiksi Sirkka Turkan, Henriikka Tavin, Nils-Aslak Valkeapään, Claes Anderssonin, Eva-Stina Byggmästarin, Vilja-Tuulia Huotarisen ja Olli Heikkosen runoihin.

Wennäkoski kertoo luovien työpäiviensä rutiinista, johon sisältyy runoniteen avaaminen sattumanvaraisesta kohdasta ennen säveltämisen aloittamista. Se oli tehokas keino säätää ajatukset oikealle herkkyydelle varsinkin ruuhkavuosina.

Tästä kaikesta voisi olettaa, että Wennäkoskella on jonoksi asti runoja, joiden säveltämiselle täytyisi löytää aikaa. ”Ei. En ehkä ole sellainen, joka suunnittelee. Runous ei ole sellaista minulle. Enemmänkin runohyllyni on pelastanut minut tosi monta kertaa. Uusilla sävellyksillä on usein paljonkin reunaehtoja: jos vaikka Polyteknikkojen kuoro kantaesittää laulun, sen pitää sopia heidän suuhunsa. Ja sehän rajaa jo ihan hirveästi monenlaista lyriikkaa pois.”

Onko sävellettäväksi sopivia runoja siis työlästä löytää? ”Koko ajan!”

Sopivien runojen löytäminen uusia teoksia varten vaatii Wennäkosken mukaan pinnistelyä ja huolellista kaivamista. Esimerkiksi tänä syksynä Amsterdamissa esitetyn Wennäkosken nokkahuilukonsertton *Vents et lyres* solisti Lucie Horsch halusi säveltäjän kirjoittavan konserttoon myös lauluosioita. Wennäkoski päätti lähestyä tehtävää kielirajausten kautta: Horschin isä on saksalainen ja äiti kanadanranskalainen. Laulukieleksi valikoitui ranska, ja sitten Wennäkoski rupesi etsimään.

”Mutta sitten taas ne ranskalaiset runot, mitä minulla on hyllyssä, kuten kestosuosikkini Yves Bonnefoy [ks. esim. orkesterilaulusarja *Le miroir courbe* 2010–11], eivät tuntuneet tähän sopivilta.”

Wennäkoski lamsi Helsingin yliopiston Kaisa-kirjastoon, otti hissillä K3-kellarikerrokseen ja etsiytyi kanadanranskalaisten kirjailijoiden äärelle. Kaisassa ei tärpännyt, ja Wennäkoski siirtyi internetin ranskankielisten runostojen äärelle. ”Sitten mä selasin, mutta sehän on hirveätä hakuammuntaa. Kuulostaa varmaan ihmeelliseltä, mutta jotenkin se teksti tulee löytää!”

Lopulta löytyi ranskalaisen, 1800-lukulaisen Louise Ackermannin Orfeuksen lyyra -aiheinen runo, jonka ympärille koko konsertto muotoutui.

Runous vaikuttaa muutenkin olevan luonteeltaan usein hyvin käytännöllisessä asemassa Wennäkosken säveltäjyydessä. Silti tarpeita on hänen mukaansa hyvin vaikeaa sanallistaa muille. ”Jotenkin sen tietää itse parhaiten, lähteekö runosta joku musiikillinen idea.”

Sekä säveltäjän että runoilijan työ on, ehkä syystäkin, yksinäistä puuhaa. Silti Wennäkoskea kutkuttaa ajatus runoilijayhteistyöstä. Se vaatisi kuitenkin sitoutumista tarkkoihin ehtoihin. Tähän asti runoilijayhteistyöt ovat tapahtuneet sellaisessa järjestyksessä, että sävellys on tehty valmiiseen tekstiin, kuten *Valo joka* (2016) sopraanolle ja viululle kirjailija Saila Susiluodon kanssa.

”Olen monesti miettinyt, että olisipa kiva tilata teksti, mutta siinä on jotenkin semmoinen liiallinen jännitys, että osaisinko mä säveltää juuri sen runon”, Wennäkoski tuumii.

Entä sitten kun sopiva runo löytyy? ”Runohan tarjoaa minulle jo aika paljon kaikkea: tietysti tunnelman, pituuden ja muodon ja sitten foneettisia asioita valtavasti. Jos on oikein sopiva runo, se on jollain lailla myös hirveän helppo tehtäväksi. Pitää vaan löytää sen luo.”

Kun Wennäkoski sävelsi itselleen läheisen Rekolan *Puun syleilemällä* -kokoelman (1983) runoja viisiosaiseksi *Ennen vettä* -kuoroteokseksi (2001–02), runo ohjasi sävellystä paikoin hyvinkin voimakkaasti. Neljännen laulun teksti ”Mikä kannattaa maailmassa / se upottaakin, / puu on veden käsivarsilla / ja vesi on puun” näyttäytyi Wennäkoskelle sekä kuvallisesti että rakenteellisesti niin symmetrisenä, että symmetria toteutuu laulussa myös sävellysteknisesti.

Runon säveltämiseen vaaditaan siis myös runonlukutaitoa. Yksinkertaisimmillaan taidon tärkeys näyttäytyy anekdootissa Wennäkosken opiskeluajoilta.

”Älä kirjoita tätä mihinkään”, hän

pyytää aluksi ja kertoo sitten tapauksen, joka valaisee hyvin runon säveltämiseen liittyviä, konkreettisia valintoja:

Wennäkoski oli saanut Mannerin runoon säveltämästään lauluista palautetta opettajaltaan Eero Hämeenniemeltä. ”Kukaanhan ei sen jälkeen niin tarkkaan niitä kappaleita lue, kun opiskeluaikat loppuvat”, säveltäjä huomauttaa pilke silmäkulmassa.

Wennäkoski oli säveltänyt säeparin ”Sanko kumahtaa hetkessä syvyyteen, / mutta nostaminen kestää kauan,” (*Paetkaa purret kevein purjein*, 1971) fraasiksi ja sen variaatioksi, kuten musiikissa usein tehdään. Opettajan punakynä kuitenkin heilahti. Voit tehdä näin, mutta ole tietoinen, että se ei ole tämän runon ehdottama tapa, Hämeenniemi ohjeisti.

”Eikö ollutkin hyvä? Mä oon oppinut ihan valtavasti tuosta yhdestä toteamuksesta!” Wennäkoski huudahtaa ja antaa myöhemmin luvan anekdootin sisällyttämiseksi tähän juttuun.

Vokaalimusiikin lisäksi toisen ilmeisen puolen runouden roolista Lotta Wennäkosken sävellystyössä muodostavat lukuisat runoudesta noukittut motot, joita hänen teostensa partituurien ensisivut vilisevät. Sibelius-Akatemian orkesterin satavuotisjuhlan kunniaksi sävelletty orkesteriteos *Sedecim* (2015–16) sai ensiosalleen nimen Edith Södergranin sata vuotta aiemmin ilmestyneen esikoiskokoelman ”Violetta skymningar” -runon päätössäkeeltä: ”Tigerfläckar, spända strängar, stjärnor utan svindel” – siis ”tiikerinlaikkuja, jännitettyjä kieliä, tähtiä ilman huimausta”. Niin ikään huilukvarteton *Glimt, skymt* (2018) kansilehdellä koreilee lainaus Tua Forsströmin runosta, ja *Flickereth-jousikvarteton* (2023) toisen osan ot-sikossa lepattaa Pentti Saarikosken esikoiskokoelmasta (1958) napattu säepari. Listaa voisi jatkaa, mutta miksi Wennäkoski on halunnut tuoda runouden niin näkyväksi osaksi sävellyksissä, joissa teksti ei kuitenkaan tule lausutuksi?

”Haen runojen avulla yhteyttä kuulijaan,” Wennäkoski kertoo

instrumentaaliteoksistaan. Runous voi muodostaa sillan kuulijan ja teoksen maailmojen välille: runokieli tuo kuulijan kielen ja sävelkielen lähemmäs toisiaan.

Kyse on myös avoimuudesta. Wennäkoskelle on tärkeää tuoda innoittajansa ilmi vähän samalla tavalla kuin runoilijat saattavat listata teoksensa lopussa heitä innoittanutta kuvataidetta, kirjallisuutta ja sävellyksiä. Prosessista tulee silloin näkyvä. Lisäksi runoudella on hänen teoksissaan voimakkaan estetisoiva rooli. ”Tunnustan suoraan, että pidän eri kielten sanoista, ja minulle on tärkeää, että teosnimi on tietyllä kielellä.”

Wennäkosken puheesta huokuu syvä kiitollisuus ja arvostus runoutta kohtaan. Haastattelun aikana hän epäröi, kuu-lostaako sävellettäväksi sopivan runon väkisin etsiminen kirjastoista tai netin runostoista banaalin käytännölliseltä. Hän pohtii, mitä hänen sävellyksensä tuo lisää jo omilla jaloillaan seisovaan, itsenäiseen teokseen. Myös runoaineksen käyttäminen sävellysten otsikoissa ja motoissa estetisoivassa mielessä saa Wennäkosken empimään. ”Tuleeko sulle semmoinen olo, että se voi olla vähän hyväksikäyttävää?” hän kysyy.

Näyttää siltä, ettei runoutta voi rajata Wennäkosken työn painotukseksi tai osa-alueeksi. Runouden vaikutus hänen musiikissaan on läpileikkaava, vaikka

kuulijalle se esiintyisikin vain teosnimissä ja laululyriikassa.

Aivan haastattelutuokion loppuksi Wennäkoski muistelee erästä runoa. Hän muistaa melko sanatarkasti runoja, joita on käyttänyt sävellyksissään. Joskus hän myös opettelee runon varta vasten ulkoa, jotta ”voi miettiä sitä vaikka metsässä tai missä vain kävelee”. Nyt säveltäjällä on mielessä Tua Forsströmin proosaruno, joka löysi tiensä Wennäkosken näyttämöteokseen *N! – Naisen rakkautta ja elämää* (2002–03). Teksti oli käytössä Caj Westerbergin käännöksenä, koska Wennäkoski oli saanut Forsströmin kokoelman *Efter att ha tillbringat en natt bland hästar* (1997) suomennoksen lahjaksi enoltaan ensimmäisessä julkisessa sävellyskonsertissaan.

Haluaisin kyllä tietää miten lopulta käy.
Onko sydämesi läpinäkyvää kuin kristalli?
Kun me tapaamme,
minä kysyn niistä hyasinteista.

Näin kuuluu runon *Sextus Propertius* loppu.

”Tää on ihana. Tää on niin hyvä.”
Olen samaa mieltä – haastattelua edeltävällä viikolla olen sattumalta tutustunut Forsströmin kokoelmaan. Haastattelun jälkeen kuuntelen näyttämöteoksen levytystä.

